

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 351.741(477)
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.174>

А. В. Боровик
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
orcid.org/0000-0003-1834-404X*

М. М. Макаренко
*здобувач
Науково-дослідного інституту публічного права
orcid.org/0000-0001-7509-6404*

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕТОДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Пріоритет прав та свобод людини в умовах сьогодення вимагає від поліції використання якісно нових методів діяльності, які повинні відповідати сучасним умовам розвитку держави та у своїй послідовності і сукупності позитивно впливати на ефективне виконання поліцією покладених завдань. Метою статті є дослідження наявних доктринальних положень щодо визначення сутності адміністративно-правових методів та методів діяльності Національної поліції з метою формування власного їх визначення, а також аналіз основних адміністративно-правових методів у діяльності поліції – переконання та примусу. У статті проаналізовано та узагальнено наукові підходи визначень «адміністративно-правові методи» та «методи діяльності Національної поліції». Сформувано уявлення про адміністративно-правові методи діяльності Національної поліції України, визначено авторське поняття, вказано їх ознаки та класифікацію. Крізь призму пріоритетних напрямків діяльності поліції розкрито основні методи: переконання та примус, а також виокремлено метод заохочення. З'ясовано, що метод переконання в діяльності Національної поліції використовується під час виконання завдань у межах визначеної компетенції. Тому, виконуючи рішення чи застосовуючи правові норми у своїй діяльності, працівник поліції повинен переконатися, що суб'єкт знає свої права і обов'язки, а також має можливість добровільно виконати вимоги чинного законодавства. Визначено, що метод переконання можна визначити як систему заходів виховного та заохочувального характеру, що спрямоване на формування в об'єкта звички добровільно, тобто через внутрішнє визнання, виконувати вимоги норм права. Ключовою ознакою, яка виділяє зазначений метод, є його добровільний характер, а головною метою є формування у свідомості почуття переконання в необхідності дотримання встановлених норм. Зроблено висновок, що важливість значення адміністративно-правових методів у діяльності поліції полягає в тому, що на поліцію як центральний орган виконавчої влади покладено обов'язок щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Тому їх правильне застосування відіграє особливе значення в побудові стосунків поліції із громадськістю, сприяє розбудові міцної взаємодії останніх та є запорукою розвитку стабільної, розвиненої та правової держави.

Ключові слова: адміністративно-правові методи, методи діяльності поліції, класифікація, переконання, примусу, заохочення.

Borovyk A. V., Makarenko M. M. CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF ADMINISTRATIVE LEGAL METHODS ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The priority of human rights and freedoms, in today's conditions, requires the police to use qualitatively new methods of activity that must meet modern conditions of state development and in its sequence and totally positively affect the effective implementation of police tasks. The purpose of the article is to study the existing doctrinal provisions on defining the essence of administrative and legal methods and methods of the National Police in order to form their own definition, as well as analysis of basic administrative and legal methods in policing – persuasion and coercion. The article analyzes and summarizes the scientific approaches to the definitions of “administrative and legal methods” and “methods of the National Police”. An idea of the administrative and legal methods of the National Police of Ukraine is formed, the author's concept is defined, their features and classification are indicated. Through the prism of the priority areas of police activity, the main methods are revealed – persuasion and coercion, as well as the method of encouragement. It was found that the method of persuasion in the activities of the National Police is used in the performance of tasks within the defined competence. Therefore, when enforcing a decision or applying

legal norms in his activity, a police officer must make sure that the subject knows his rights and responsibilities, and also has the opportunity to voluntarily comply with the requirements of applicable law. It is determined that the method of persuasion can be defined as a system of measures of educational and encouraging nature, which is aimed at forming a habit in the object voluntarily, ie through internal recognition, to comply with the law. The key feature that distinguishes this method is its voluntary nature, and the main purpose is to form in the minds of a sense of belief in the need to comply with established norms. It is concluded that the importance of administrative and legal methods in the police is that the police, as the central executive body, is responsible for ensuring the protection of human rights and freedoms, combating crime, maintaining public safety and order. Therefore, their proper use plays a special role in building police relations with the public, helps to build strong cooperation between the latter, and is the key to the development of a stable, developed and legal state.

Key words: administrative and legal methods, methods of police activity, classification, persuasion, coercion, encouragement.

Постановка проблеми. Пріоритет прав та свобод людини, в умовах сьогодення вимагає від поліції використання якісно нових методів діяльності, які повинні відповідати сучасним умовам розвитку держави та у своїй послідовності і сукупності позитивно впливати на ефективне виконання поліцією покладених завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження методів діяльності правоохоронних органів присвячені наукові праці вчених, серед яких: Г.В. Атаманчук, О.Ф. Скакун, В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, О.В. Зайчук, Ю.П. Битяк, І. П. Голосніченко, Р.А. Калужний, Є.О. Гіда, О.М. Музичук, А.Б. Венгеров, А.Ю. Олійник, Я.В. Лазур, Н.І. Золотарьова, А.Т. Козюк, В.І. Фелик, І.В. Мораренко та інші.

Невирішені раніше проблеми. У своїй діяльності, для досягнення поставлених завдань, Національна поліція застосовує відповідні адміністративно-правові методи, з яких основними є переконання та примус. Ураховуючи, що наданий час пріоритетним є використання в діяльності правоохоронних органів країн Європейського Союзу саме методів переконання та заохочення, у нашій державі останнім приділено недостатньо уваги.

Метою даної статті є дослідження наявних доктринальних положень щодо визначення сутності адміністративно-правових методів та методів діяльності Національної поліції з метою формування власного їх визначення, а також аналіз основних адміністративно-правових методів у діяльності поліції – переконання та примусу.

Виклад основного матеріалу. У статті 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. У зв'язку із цим, для забезпечення виконання покладених на державу обов'язків, створена та функціонує система правоохоронних органів, серед яких, Національна поліція займає провідне місце.

Так, О.М. Резнік звертає увагу на необхідність детального вивчення й дослідження питання

адміністративно-правових методів діяльності правоохоронних органів країни, оскільки не остання роль у їх негативній діяльності належить недовикористанню наявного спектра адміністративно-правових методів, за наслідками яких надається загальна оцінка держави [2].

Слушно вказує Р.М. Ляшук, що характер та зміст завдань, які виконують правоохоронні органи, вимагають застосування в їхній діяльності специфічних методів, адже, те, яким чином правоохоронні органи будуть виконувати поставлені державою завдання, визначатиме ступінь та якість досягнення правоохоронної мети [3].

Ураховуючи викладене, вважаємо дослідження адміністративно-правових методів діяльності Національної поліції України актуальним завданням, яке потребує особливої уваги. Разом із цим слід зазначити, що для повного та всебічного проведення дослідження окресленого питання необхідно ознайомитися із поняттями «методи адміністративного права» та «адміністративно-правові методи», що дасть змогу сформулювати уявлення про адміністративно-правові методи в діяльності НПУ, визначити їх поняття, ознаки та надати класифікацію.

У більшості підручників з адміністративного права, в яких, як можна стверджувати, закладено основні теорії та положення адміністративного права, «метод адміністративного права» розглядається як «метод адміністративно-правового регулювання», або «адміністративно-правовий метод».

Стосовно сутності зазначених дефініцій, то С.М. Алфьоров поняття «адміністративно-правовий метод» ототожнює з поняттям «метод адміністративного права» та зазначає, що це – сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [4].

Інший науковець, А. Вітченко, дотримується позиції, що «адміністративно-правовий метод», або «метод правового регулювання» повинен розглядатися як інструмент держави, де організовується та забезпечується діяльність суб'єктів відповідно до норм права, встановлюється зв'язок між правами та обов'язками останніх, який надає суспільним відносинам відповідний порядок [5].

Група авторів Національної академії внутрішніх справ, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М.В. Плутир та інші, під методом адміністративного права розуміють сукупність прийомів (способів, засобів) впливу, за допомогою яких встановлюється юридично владне і юридично підвладне положення суб'єктів у правовідносинах [6].

Ю.П. Битяк трактує це поняття як способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян [7].

Як вважає В. Юровська, з думкою якої ми не можемо не погодитися, метод адміністративного права як правову категорію варто розглядати в широкому та вузькому розуміннях. Так, у першому, широкому, значенні – це специфічна сукупність зафіксованих в адміністративно-правових нормах способів і прийомів (засобів) впливу на ті суспільні відносини, що формують предмет адміністративного права, збалансоване застосування яких дає змогу створити належні й достатні умови для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод особи в публічній сфері. Щодо вузького розуміння, то автор вказує, що метод адміністративного права – це конкретна сукупність інструментів регулювального впливу на окремий різновид адміністративних правовідносин [8].

У свою чергу, Ю.Ю. Чуприна пропонує розглядати поняття «метод адміністративного права» і «метод адміністративно-правового регулювання» як дві самостійні категорії, де метод адміністративного права – загальний спосіб реалізації виконавчої влади, який зумовлений особливостями предмета правового регулювання адміністративного права, а метод адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів та способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами для регулювання суспільних відносин у процесі реалізації та виконання адміністративних завдань, здійснення функцій органами виконавчої влади з урахуванням об'єктивних законів суспільного розвитку [9].

Аналіз запропонованих визначень, які надані провідними фахівцями-адміністративістами, вказує на їх багатоманітність, незважаючи на різний словесний вираз, поняття методів адміністративного права суттєво не відрізняються, теоретики надають майже ідентичні його трактування.

Розглядаючи адміністративно-правові методи діяльності Національної поліції, слушно погодитися із Н.І. Золотарьовою, яка стверджує, що в адміністративних методах діяльності правоохоронних органів найбільш яскраво виражається виконавчо-розпорядча природа адміністративної діяльності, а використання адміністративних методів дозволяє суб'єктові цієї діяльності прямо

впливати на об'єкт діяльності, домагатися необхідного підпорядкування [10].

Так, під адміністративно-правовими методами діяльності поліції О.М. Бандурка та інші науковці розуміють передбачені адміністративно-правовими нормами засоби, прийоми і способи, за допомогою яких поліція здійснює вплив на суспільні відносини з метою реалізації своїх правоохоронних завдань та функцій [11].

Більш ширше поняття наводить О. Карась, який під адміністративно-правовими методами діяльності поліції розуміє цілеспрямований спосіб поведінки, набір дій та засобів, які повторюються і ведуть до вирішення завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [12].

Проаналізувавши наведені наукові визначення, приходимо до висновку, що поняття «метод адміністративного права» та «адміністративно-правові методи діяльності Національної поліції» можна співвіднести як загальний та галузевий методи. Тобто для досягнення мети, а саме виконання покладених законом завдань, поліція використовує відповідні методи, які врегульовані нормами адміністративного права. Оскільки виконання адміністративно-правових методів гарантується державою та вони є обов'язковими для виконання тими суб'єктами, яким адресовані, адміністративно-правові методи діяльності поліції є складовою частиною адміністративно-правових методів, які мають свою специфіку, засоби, способи та інструменти для виконання покладених завдань.

Таким чином, спираючись на наведені визначення теоретиків права, визначивши місце адміністративно-правових методів діяльності поліції в системі методів адміністративного права, можна запропонувати їх визначення як передбачені законом засоби, способи та прийоми практичного здійснення владно-організаційного впливу поліцейських, в межах компетенції, на конкретних суб'єктів, об'єкти чи суспільні відносини для виконання визначених завдань та досягнення бажаної мети.

На думку Я.В. Лазура, з яким ми погоджуємося, адміністративно-правові методи дають вичерпну відповідь на питання, що стосується функціонування правозахисного механізму, як практично здійснюються правозахисні функції, за допомогою яких засобів. Особливістю цих методів є їх застосування за дорученням держави, тобто офіційно, а також у встановленому порядку. Автор визначає, що адміністративно-правові методи відповідають певним вимогам, а саме:

1) мають здатність формувати та забезпечувати реалізацію правозахисних впливів;

2) мають бути різними і пристосованими до широкого використання;

3) мають бути реальними та гнучкими [13].

У теорії адміністративного права переважає доволі стала, традиційна концепція класифікації методів права на основні, до яких відносять імперативний і диспозитивний, та допоміжні, такі як рекомендаційний та заохочувальний методи. Разом із цим ряд учених пропонує виділяти загально-правовий (єдиний) метод та галузеві, що дасть змогу розрізнити правовий вплив за специфікою прояву на окремі суспільні відносини.

На думку Ю.П. Битяка, суспільні відносини, які складають предмет адміністративного права, вимагають регулювання за допомогою засобів імперативного методу, оскільки виникають у зв'язку зі здійсненням державного управління. Автор поряд з імперативним методом виділяє диспозитивний, який полягає в координації цілей та інтересів учасників суспільних відносин, їх рівності [14].

Ураховуючи, що нас цікавлять саме адміністративно-правові методи в діяльності Національної поліції, доцільно визначити класифікацію цих методів крізь призму пріоритетних напрямків її діяльності.

Так, універсальними методами діяльності поліції, які становлять систему засобів впливу правоохоронних органів на свідомість і поведінку людей та є необхідною умовою їх нормального функціонування, є переконання та примус. Поєднання цих двох методів становить універсальний принцип соціального управління, який поширюється через систему методів стимулювання, серед яких – адміністративні, соціально-психологічні й економічні [15].

Метод переконання в діяльності Національної поліції використовується під час виконання завдань в межах визначеної компетенції. Тому, виконуючи рішення чи застосовуючи правові норми у своїй діяльності, працівник поліції повинен переконатися, що суб'єкт знає свої права і обов'язки, а також має можливість добровільно виконати вимоги чинного законодавства.

Таким чином, метод переконання можна визначити як систему заходів виховного та заохочувального характеру, що спрямоване на формування в об'єкта звички добровільно, тобто через внутрішнє визнання, виконувати вимоги норм права. Ключовою ознакою, яка виділяє зазначений метод, є його добровільний характер, а головною метою є формування у свідомості почуття переконання в необхідності дотримання встановлених норм.

За допомогою заходів переконання стимулюється належна поведінка учасників адміністративно-правових відносин. До найпоширеніших форм його використання автори відносять:

1) здійснення систематичної роз'яснювальної роботи щодо адміністративно-правових актів;

2) критика правопорушень; 3) інформування населення про стан забезпечення правопорядку;

4) заохочення громадян, які беруть участь в охороні громадського порядку [16].

Застосування лише одного методу переконання в діяльності поліції є недостатнім, тому з метою ефективного впливу на правопорушників, забезпечення законності та правопорядку, а також виконання конкретними особами встановлених правил поведінки працівники поліції уповноважені застосовувати заходи адміністративного примусу.

Примус – це метод впливу уповноваженого суб'єкта управління на свідомість і поведінку підпорядкованих об'єктів шляхом застосування обмежень фізичного, матеріального, морального характеру з метою запобігання протиправним діям, застосування покарання та виховання правопорушників [17].

Метод примусу належить до найбільш жорстких засобів впливу, він є необхідним для охорони правопорядку, власності, прав та інтересів громадян і організацій, створення нормальних умов для існування. З огляду на сучасний етап реформування правоохоронних органів та євроінтеграційні процеси в Україні, застосування примусу як методу діяльності поліції повинно мати винятковий характер та застосовуватися лише в тому випадку, коли всі інші методи виявилися неефективними.

Ураховуючи, що основними завданнями поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидія злочинності, то застосування поліцейськими примусу має свої особливості.

Так, даючи змістовну оцінку примусу, необхідно зазначити, що примус встановлюється нормами адміністративного права, має особливі підстави з чітко визначеною метою для його застосування, має спеціальний суб'єктний склад. На думку О.Б. Черномаза, примусу притаманна така сукупність ознак:

1) заходи примусу і порядок їх застосування встановлюються законом та підзаконними нормативно-правовими актами;

2) примусовий захід застосовується як засіб забезпечення державного управління системою;

3) застосовується тільки уповноваженими особами;

4) процесуальний порядок застосування адміністративного примусу відрізняється досить високим рівнем оперативності, що збільшує його реалізацію [18].

В.І. Фелик звертає увагу, що метод державного примусу в діяльності правоохоронних органів може бути ефективним лише за таких умов, як: виникнення реальної загрози вчинення право-

порушення, проявів насилля, затримання особи правопорушника, застосування до нього заходів адміністративної відповідальності, припинення цього правопорушення, якщо застосування методів переконання не показало належного результату [19]. Науковець зазначає, що цей метод включає заходи адміністративного припинення, адміністративного нагляду та контролю, адміністративно-правової заборони та адміністративно-регулювання.

Беручи до уваги тенденції розвитку правоохоронних органів України в умовах євроінтеграції та наближення національного законодавства до європейського рівня, доцільним у діяльності поліції також є використання методу заохочення.

М.І. Матузов [20], О.Ф. Скакун [21], М.І. Байтін [22] та інші вказують, що метод заохочення є самостійним методом адміністративно-правової діяльності. На противагу цьому Ю.О. Загуменна зазначає, що виокремлювати разом із переконанням і примусом метод заохочення навряд чи правильно, тому що він є складовою частиною переконання [23].

Незважаючи на відсутність єдиного підходу до розуміння цього методу, заохочення правомірної поведінки – це досить розповсюджений метод адміністративної діяльності, який ефективно використовується в розвинених країнах світу, зокрема США, Японії, Німеччині, Швеції та ін. Заохочення сприяє проявам інтересу до здійснення відповідних дій, отримання матеріального, морального та іншого схвалення [24]. Доцільно вказати, що Україна у цьому питанні намагається вчасно приєднатися до подібних ефективних заходів. Зазначене є запорукою побудови правової економічно розвиненої і стабільної держави. Можна привести приклад приєднання Національної поліції України до ініціативи «Тонка синя лінія», що означає підтримку поліції громадськістю та символізує довіру. Зазначена ініціатива дає поштовх до зміцнення взаємодії суспільства і поліції, дозволяє перейти до більш продуктивних стосунків взаємодії і розповсюдження позитивного досвіду у всіх сферах життя.

Аналіз адміністративно-правової літератури дає змогу зробити висновок, що для заохочення як методу адміністративної діяльності поліції притаманні такі ознаки: заохочення врегульоване нормами права; підставою для його застосування є діяння, яке позитивно оцінене правоохоронними органами; заохочення пов'язане з оцінкою вже зроблених діянь; може застосовуватися як до конкретних осіб, так і до певного кола, тобто індивідуально чи колективно; проявляється в моральному, матеріальному чи іншому схваленні.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зробити висновок, що важливість значення адміністративно-правових методів у діяльності

поліції полягає в тому, що на поліцію як центральний орган виконавчої влади покладено обов'язок щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Тому їх правильне застосування відіграє особливе значення в побудові стосунків поліції з громадськістю, сприяє розбудові міцної взаємодії останніх та є запорукою розвитку стабільної, розвиненої та правової держави.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
2. Резнік О.М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
3. Ляшук Р.М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.
4. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
5. Витченко А.М. Метод правового регулювання соціалістических общественных отношений. Саратов, 1972. С. 52. URL: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=69172> (дата звернення: 01.12.2020).
6. Кузьменко І.Д., Пастух М.В. та інші. Адміністративне право. Загальна частина. Мультимедійний навчальний посібник. Кафедра адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ. 2017. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pраво_zch/nm/lec1.html (дата звернення: 03.12.2020).
7. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт.кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
8. Юровська В.В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/12/41.pdf> (дата звернення: 03.12.2020).
9. Чуприна Ю.Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: поняття та зміст. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12524/7/diss-Chupryna.pdf> (дата звернення: 04.12.2020).
10. Золотарьова Н.І. Поняття методів адміністративної діяльності правоохоронних органів у сфері екологічної безпеки та їх різновидів. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Вип. 4(16). С. 47–50.
11. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. акад. НАПрН України О.М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр.справ. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
12. Карась О.В. Особливості закріплення методів адміністративної діяльності Національної поліції в Законі України «Про Національну поліцію». *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 2. С. 114–121.
13. Лазур Я.В. Методи адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління. *Форум права*. 2010. № 1. С. 201–207.
14. Адміністративне право України : підручник / За ред. Ю.П. Битяка. 2-ге вид., перероб. та доп. Харків : «Право». 2013. 656 с.

15. Дембіцька С.Л. Особливості застосування основних адміністративно-правових методів переконання та примусу. ISSN 2307-1745. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 32. С. 31–34.
16. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / В.В. Галунько, В.І. Курило, С. О. Короєд та ін. ; за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 272 с.
17. Бараш Є.Ю. Адміністративно-правові засади управління Державною кримінально-виконавчою службою України : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. С. 230.
18. Черномаз О.Б. Заходи адміністративного примусу на залізничному транспорті. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 1. С. 39–45.
19. Фелик В.І. Умови та підстави застосування методів примусу в профілактичній діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 208–212.
20. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Матузова И.И., Малько А.В. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2001. 776 с.
21. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-е вид. / Пер. з рос. Київ : Правова єдність, 2010. 525 с.
22. Байтин М.И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов : СГАП, 2001. 416 с.
23. Загуменна Ю.О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. Харків, 2012.
24. Поярков В.О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави / Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ. *Наукові праці*. 2014. Вип. 42(3), С. 136–140.